

הרב יהודה הלוי עמיחי

הלוקת מעילים על ידי גמ"ח כשיש בהם השש שעטנז

שאלה

גמ"ח קיבל 100 מעילים. על פי הכתוב בתווית, גוף המעיל עשוי מ-85% פוליאסטר, 10% צמר ו-5% בדים אחרים (הכובע והבטנה מכילים 100% פוליאסטר). כל המעילים יוצרו בסדרה אחת של ייצור. מפעילי הגמ"ח שלחו מעיל אחד לבדיקת שעטנז, ונמצא שאין בו שעטנז. שאלתם - האם אפשר לתת מעילים אלו גם לאנשים שלא יבדקו בהם שעטנז?

תשובה

א. מעמד המעילים

לפי הנכתב בתווית המעיל, הבדים מתחלקים לשלושה: א. בד סינטטי (פוליאסטר) ב. בד צמר ג. בדים אחרים. החשש הוא שקבוצת הבדים מכילה גם פשתן, וא"כ יש כאן כלאיים מהתורה. יש חשיבות לדרך שבה החוטים שמרכיבים את הבד קשורים זה בזה, כי באיסור כלאיים יש מקרים שהוא מהתורה, ויש מקרים שהוא מדרבנן בלבד. כאמור יש שלושה סוגי בדים, אך השאלה היא איך הם משולבים. אם באמצע האריג נמצא בד סינטטי, בצד האחד נמצא בד צמר ובצד האחר - בד פשתן, ואין הצמר והפשתן נוגעים זה בזה. בכך נחלקו הראשונים. לדעת הרמב"ם¹ - אסור, ולדעת הר"ש² - מותר. ה'שלחן ערוך'³ הביא את דעת הרמב"ם שאוסר אפילו כשאין נגיעה בין הבדים האסורים (צמר ופשתן), ואילו דעת הרמ"א⁴ היא שרק כשיש מגע בין הבדים יש מקום לאסור, אבל אם הם משני צידי בגד כותנה, אין בכך איסור, והדבר מותר מדינא, וכתב שכך גם נוהגים. על דברי ה'שלחן ערוך', שהחמיר, העיר הש"ך⁵ שלרוב הראשונים הדבר מותר, ודברי הרמב"ם לא התקבלו להלכה. יתר על כן, ה'שלחן ערוך'⁶ עצמו הכריע כדעת הר"ש שאין כלאיים כאשר החיבור על ידי דבר אחר ואין מגע בין הבדים האסורים, ונמצא לכאורה

1. רמב"ם, הל' כלאיים פ"ט ה"ט.
2. ר"ש ורא"ש, כלאיים פ"ט מ"א.
3. שו"ע, יו"ד רצט סעי' ב.
4. שם.
5. ש"ך, לשו"ע שם ס"ק ב.
6. שו"ע, יו"ד ס"ו ש סעי' ה.

ש'השלחן ערוך' סותר את עצמו מיניה וביה. ה'פרי מגדים'⁷ הסביר שיש להבחין בין שני מקרים: בבגד שבו העירוב בין הצמר לפשתן גלוי, יש 'מראית עין',⁸ ובמקרה זה החמיר ה'שלחן ערוך' בסימן רצט כרמב"ם. לעומת זאת בסימן ש'השלחן ערוך' עוסק בבגד שבו העירוב בין הצמר והפשתן אינו ניכר ולא רואים את החיבור, ולכן הוא הקל. לפי הסבר זה במעילים שבשאלה זו אין הדבר גלוי, ואין היכר בתערובת החוטים והבדים, ועל כן לכאורה לכולי עלמא יש להקל. אומנם ייתכן שלדעת הרמב"ם גם במקרה זה יהיה אסור, אך למעשה אין זו אלא חומרא למי שמקפיד לנהוג כדעת הרמב"ם, גם כשזו בניגוד לדעת רוב הראשונים.

על כן לכאורה בנידון דידן, שאנו יודעים שיש 5% בדים אחרים, יש בפנינו שני ספקות: א. אין אנו יודעים אם יש פשתן כלל. ב. אפילו אם הבד הנוסף הוא פשתן, ייתכן שהצמר והפשתן מחוברים על ידי דבר אחר ואינם נוגעים זה בזה.

ב. מיעוט המצוי

הכלל ההלכתי הוא שאם יש במקום מסוים מיעוט המצוי של בגדי שעטנז, חייב בבדיקה, כפי שאנו מחמירים בבדיקות הריאה⁹ שצריך לעשות בגלל מיעוט המצוי של טרפות בריאה. א"כ יש לדעת תחילה אם יש מיעוט המצוי של מעילים שיש בהם כלאיים. מיעוט המצוי - יש שהגדירו שהכוונה היא קרוב ל-50% (לפי דברי הריב"ש);¹⁰ יש שהגדירו ('משכנות יעקב')¹¹ שמיעוט המצוי הוא שכחות של כ-10%; יש שהגדירו מיעוט המצוי כדבר שהוא רגיל שמוצאים בו שעטנז; ויש שאמרו¹² שאפילו בפחות מ-10% יש לבדוק כיוון שהדבר ניתן לברור. כמו כן בגלל המציאות המשתנה במפעלים השונים, יש תקופות שבהן משתמשים בבדים שיש בהם עירוב של צמר ופשתן. יש גם מקומות בעולם שיש בהם הרבה שעטנז, ובמקומות אחרים כמעט ואין משתמשים בחוטי פשתן. הקונה מעיל או חליפה אינו יודע מקורם של הבדים. לכן ראוי להדר ולבדוק במקום שיש מציאות כלאיים של פחות ממיעוט המצוי, כשיש אפשרות קלה לבדיקה.¹³

ברור שבמעילים שרובם פוליאסטר, שהם מעילים פשוטים ולא מיוחדים, אין 10% מהמעילים שיש בהם שעטנז. מכל מקום מן הראוי למוסרם לבדיקה בגלל המציאות המשתנה ובגלל שינוי המקומות וקלות הבדיקה. יחד עם זאת ברור שאפשר ללבוש ללא בדיקה, ויבדקו לאחר זמן.¹⁴

7. פמ"ג, אשל אברהם, סי' ט ס"ק ח.

8. עי' רמב"ם, הל' כלאיים פ"ג ה"ה: 'שאין הולכין בכלאים אלא אחר מראית העין'.

9. שו"ע, יו"ד סי' לט סעי' א.

10. שו"ת הריב"ש, סי' קצא ד"ה גם מש"כ.

11. משכנות יעקב, ח"א יו"ד סי' טז-ז.

12. עי' שו"ת שבט הלוי, ח"ד סי' פא; שם, ח"ח יו"ד סי' פה ס"ק ה.

13. עי' אגרות משה, יו"ד ח"א סוף סי' עב.

14. כך הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל, הובא בספר השעטנז להלכה ולמעשה (כהן, תשס"ח), עמ' רטז הערה ז.

ג. לתת למי שאינו מקפיד על איסור שעטנז

גמ"ח המחלק בגדים, וכן חנות שמוכרים בה חליפות ומעילים וקהל הלקוחות שלה הוא ציבור שומר תורה ומצוות - יכול בעל הגמ"ח או בעל החנות לכתוב במודעה גדולה שהמעילים והחליפות לא נבדקו, וכל אחד יעשה שאלת חכם. אומנם הרמ"א¹⁵ כתב שהטבח שמוכר הבשר ינקר אותו קודם שימכרנו, שמא ייכשלו הקונים, אולם ה'דרכי תשובה'¹⁶ הביא שהיה מנהג בירושלים למכור בשר לא מנוקד, והקונים היו מביאים אותו למנוקד, ובגלל מכשול שנגרם תיקנו שאסור למכור ללא ניקור. וכן כתב בשו"ת 'טוב טעם ודעת'¹⁷ שיש חובה לנקר לפני מכירה, שמא ייכשלו.

בנידון דידן יש מקום לדון, כיוון שיש רק ספק איסור (אות א), וכן אין 10% מהבגדים שיש בהם כלאיים (אות ב). לכן נראה שאפשר להקל למכור או למסור ליהודי ירא שמיים בגדים אלו, והמקבל, אם ירצה, יהדר לבודקם. מותר לתת או למכור גם ליהודי שאינו מקפיד על איסור שעטנז, מכיוון שמעיקר הדין מותר ללבוש בגדים אלו גם ללא בדיקה, כאמור לעיל, ולא כל אחד צריך להדר.

ד. בדיקת מפעל

ה'שלחן ערוך'¹⁸ כתב שהלוקח תפילין ואינו יודע ממי לקחן, או מצא ערמה של תפילין, בודק ג' בתים (שניים של ראש ואחד של יד או להפך), ואם הם כתובים כדין, הסופר מוחזק ככשר. לעניין סרכות הריאה לא מועילה בדיקת ג' סרכות, מפני שכל סרכה עומדת בפני עצמה. אצל הסופר, לעומת זאת, כאשר נבדק שכתב כדין, מוחזקות התפילין בכשרות, כי בדרך כלל הסופר אינו משנה את צורת עבודתו, ואם הוא כותב בכשרות, נראה שהכול בכשרות. כמו כן אין לדמות דין התפילין לדין בדיקת חרקים בפירות ששכיחות החרקים בהם מצויה. יש לבדוק את כל הפירות, ולא מספיקה בדיקה מדגמית,¹⁹ מכיוון שבפירות פרי אחד שנמצא נקי בבדיקה אינו מוכיח את ניקיון הפרי השני. בנידון דידן, שכל המעילים מיוצרים בסדרה אחת (ומצוין שנעשו ביום אחד), ברור שלא שינו את שיטת העבודה, ולכן אין צורך לבדוק את כל המעילים.²⁰ סמך לדבר מצאנו גם בהקשר לירקות שנחתכו בסכין על ידי גוי, שהתירו את אכילתם ולא חששו שזה סכין איסור, כיוון שיש להם כלים מיוחדים לחיתוך ירקות, ולא מסתבר שהגוי יחליף את הסכין באמצע עבודתו.²¹

15. רמ"א, יו"ד סי' סד סעי' כא.

16. דרכי תשובה, יו"ד סי' סד ס"ק קנג.

17. שו"ת טוב טעם ודעת, קמא סי' עט.

18. שו"ע, או"ח סי' לט סעי' ט.

19. שו"ע, יו"ד סי' פד סעי' ח.

20. וכן כתב בספר השעטנז להלכה ולמעשה, עמ' רז.

21. יו"ד סי' צו סעי' א.

ה. בדיקת ג' מעילים

יש עדיין לדון אם יש צורך בבדיקת ג' מעילים או שדי בבדיקת מעיל אחד. נראה שהצורך בבדיקת שלשה²² הוא לתת חזקה לאופן כתיבתו של הסופר, אבל יש מקום לסברה שבמפעל לא משנים את סדרי העבודה, והכול אוטומטי בכמויות גדולות, ואפילו אם נבדוק בגד אחד ויוכח שאין בו כלאיים, אין מקום לחוש שמא שינו את צורת העבודה. מעבר לזה, במפעל יש (לעיל אות א') שני ספקות לקולא: א. שמא אין עירוב של פשתן בבד המעיל או החליפה. ב. אפילו אם הבד מכיל גם פשתן, ייתכן שאין חיבור בין הצמר לבין הפשתן. א"כ יש מקום לומר שבנידון כזה מספיקה אפילו בדיקת בגד אחד שיוכיח שכך הסדרה הזאת יוצרה, מכיוון שאין משנים צורת עבודה באותה סדרת ייצור. אבל נראה שעדיין יש מקום להחמיר ולומר שעדיף שיבדקו ג' מעילים, ואז אין כל חשש.

סיכום

- א. אין צורך להתעכב במכירת המעילים הללו או בנתינתם לשומרי תורה, ואף לאנשים שאינם מקפידים על שעטנז, מכיוון שאין מיעוט המצוי של כלאיים בבגדים אלו, כמבואר באות ב. כמו כן יש כאן שני ספקות להימצאות כלאיים (אות א), וכבר נבדק בגד אחד מסדרה זו (אות ה).
- ב. ראוי למסור ג' מעילים לבדיקה ואין צורך לבדוק יותר, ואפשר לכתוב שהמעילים נבדקו.

22. ע"י אנציקלופדיה תלמודית כרך יג מעמ' תשלט.